

Likestilling og kjønns- perspektiver i forskning

Forskningsrådets policy
2007 – 2012

Om Norges forskningsråd

Norges forskningsråd er et nasjonalt forskningsstrategisk og forskningsfinansierende organ. Forskningsrådet er den viktigste forskningspolitiske rådgiveren for Regjeringen, departementene og andre sentrale institusjoner og miljøer med tilknytning til forskning og utvikling (FoU). Videre arbeider Forskningsrådet for et økonomisk og kvalitetsmessig løft i norsk FoU og for å fremme innovasjon, i samspill mellom forskningsmiljøene, næringslivet og den offentlige

forvaltningen. Forskningsrådet skal identifisere behov for forskning og foreslå prioriteringer. Gjennom målrettede finansieringsordninger skal Rådet bidra til å sette i verk nasjonale forskningspolitiske vedtak. Andre viktige oppgaver er å fungere som møteplass mellom forskere, brukere av forskning og de som finansierer forskning, og å bidra til internasjonalisering av norsk forskning.

Utfordringer

I Norge, så vel som i resten av Europa, har det de seinere årene vært et økende kritisk fokus på de gjennomgående kjønnskjeve seleksjonsprosessene i akademia.

I 2007 utgjorde menn 83 % av alle professorer i Norge. Samtidig er over halvparten av studentene på de høyeste studienivåene kvinner, og kjønnsfordelingen på stipendiatnivå har vært tilnærmet jevn de siste ti årene. Med unntak av en del fagområder, er rekrutteringsgrunnlaget godt for begge kjønn, likevel fortsetter en systematisk underrekruttering eller avskalling av kvinner inn i forskning og oppover i stillingsnivå.

Kjønnskjev rekruttering innebærer en demokratiutfordring i og med at tilgang til – og utformingen av – forskning på de fleste områder er ulikt fordelt

mellom kvinner og menn. I tillegg representerer dagens skjeve rekrutteringsmønstre også en omfattende sløsing med intellektuelle ressurser og tap av forskertalenter. Dette utgjør en kritisk utfordring for forskningssystemene, ikke minst sett i lys av det generasjonsskiftet vi nå er inne i.

Norge står ikke i en særstilling på dette området. Kjønnskjeve seleksjonsprosesser i akademia kan påvises som et gjennomgående trekk i europeisk forskning, og har blitt grundig dokumentert og problematisert i flere rapporter fra EU-kommisjonen.¹ *The leaky pipeline* er etablert som en beskrivende term for dette; kvinner «lekker» systematisk underveis i den rørledningen som akademisk rekruttering utgjør.

¹ Se blant annet ETAN-rapporten *Science policies in the European Union promoting excellence through mainstreaming gender equality* (1999), *Waste of talents: Turning private struggles into a public issue* (2004) med fokus på situasjonen i såkalte ENWISE countries (Sentral- og Øst-Europa og Baltikum) og *Gender and Excellence in the Making* (2004) som drøfter forholdet mellom kjønnsselekerende dynamikker og kvalitet i forskning.

Kjønnskjev rekruttering og mannsdominans i forskning og forskningsledelse har også i økende grad blitt adressert som et *kvalitetsproblem* for forskningen selv. Internasjonalt snakkes det om behovet for økt *kjønns sensitivisering* i all aktivitet som dreier seg om utvikling av ny kunnskap, for å adressere dette problemet. Kjønns sensitivisering innebærer at betydningen av kjønn «ses» og integreres i forskningspolitiske prioriteringer og satsinger, programvirksomhet, rekrutteringstiltak osv.

Rapporten *Kvinner i forskning – fra kvotering til integrering*, utgitt av Forskningsrådet i 2003, konkluderer med at utfordringene framover ligger i å forflytte tyngdepunktet fra særordninger knyttet til kvinnerekruttering til faktisk integrering av kjønns- og likestillingshensyn i ordinær virksomhet. I dette arbeidet har Forskningsrådet behov for å tydeliggjøre avgrensninger mellom virkemidler for å fremme *likestilling i forskning* på den ene siden, og virkemidler for å fremme

kjønns perspektiver i forskning på den andre side. Mens likestillingsproblematikken i hovedsak dreier seg om behovet for mer kjønnsbalansert *rekruttering* til og innen forskning, både til toppstillinger og bestemte forskningsområder, handler kjønns perspektiver i forskning om å synliggjøre *relevans* og *betydning* innen det enkelte fagområde. På et overordnet plan må disse utfordringene likevel ses i sammenheng.

Forskningsmeldingen *Vilje til forskning* St.meld. nr. 20 (2004–2005) gir Forskningsrådet en klar integreringsoppgave: Arbeidet med å integrere likestillingshensynet på alle nivåer i forskningsadministrasjon, søknadsbehandling og rapportering skal opprettholdes. (8.7.1 og 11.3.3) Samtidig ligger det kjønnsrelaterte problemstillinger og utfordringer knyttet til hovedprioriteringen av matematikk, naturvitenskap og teknologiske fag (MNT-fag), som ikke blir gjenstand for drøfting i meldingen. Satsingen på naturvitenskapelige og teknologiske fag er også en satsing på

tradisjonelt mannstunge fagområder. Uten å integrere en kjønnsdimensjon på virkemidler knyttet til prioriteringer innen disse fagområdene, kan konsekvensen bli en utilsiktet forsterkning av uønsket seleksjon og ressursallokering knyttet til kjønn. Forskning innen MNT-fagene produserer også nye, delvis overskridende kunnskaper og teknologier, med omfattende samfunnsmessige konsekvenser. Kjønn må inngå som ett sentralt element i analyser og vurderinger av slike konsekvenser.

Forskningsrådets samfunnsansvar er å bidra til å styrke kvaliteten i norsk forskning. Forskningsrådet må planmessig og bevisst tilse at virkemidler er utformet slik at de understøtter og forsterker seleksjonsprosesser som bidrar til å fremme økt kjønnsbalanse i akademia og styrke kjønns perspektivet i forskningen. Utfordringen for Forskningsrådet er å utvikle gode mekanismer for å ivareta *både* de overordnede forskningspolitiske føringene og *samtidig* utvikle en sensitivitet for å integrere et kjønns- og likestillingsperspektiv i egne prioriteringer.

$$\begin{cases} \sin \alpha + \cos \beta = \frac{1}{3} \\ \cos \alpha \sin (\alpha + \beta) = 1 \end{cases}$$

Likestilling i forskning

Mål

Forskningsrådet skal øke sin innsats og framstå som en sentral aktør for å fremme likestilling i norsk forskning.

Begrunnelse

Kunnskapsdepartementet (KD), Forskningsrådet og forskningsinstitusjonene forvalter ulike roller når det gjelder å bidra til økt likestilling i forskning. Forskningsrådet har et nasjonalt overgripende forskningspolitisk ansvar i kraft av sin rådgivnings- og finansieringsfunksjon. Forskningsrådet bør styrke sin rolle, bli mer konkret og eksplisitt i sin tilnærming, og aktivt støtte opp under institusjonenes egne mål og tiltak. Alle institusjoner har imidlertid ikke kommet like langt i likestillingsarbeidet. En tydeligere innsats fra Forskningsrådet vil derfor også kunne bidra til læring og kunnskapsoverføring når det gjelder *best practice* overfor institusjoner som har kommet kortere.

I EUs 6. rammeprogram (6RP) var *gender* ett av tre gjennomgående aspekter som søknader skal evalueres i forhold til. Likestillingsplaner (*Gender action plans*) har i dette programmet vært stilt som krav til søknader innen *Networks of*

Excellence og *Integrated Projects*. Kjønnsdimensjonen skal redegjøres for i søknader. I 7RP er dette kravet bortfalt som et standardkrav til søkere. I stedet stilles det krav om likestillingsplaner for prosjekter som får støtte. Forskjellen mellom Norge og EU er at vi foreløpig bare har introdusert krav om handlingsplan i forbindelse med ett virkemiddel, *Sentre for fremragende forskning (SFF)*, mens EU har innført kravet på bredere basis. EU ligger altså foran Norge på dette området.

Forskningsrådet integrerte et eksplisitt likestillingselement i utlysningen av nye SFF i 2005. Dette er det første forsøket de siste årene på å løfte likestillingshensynet opp og inn i en viktig satsing. Likestillingsdimensjonen ble også i forsiktig form integrert i utlysningen av *Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI)*, en ordning som er rettet mot miljøer der kjønns sammensetningen ofte er svært skjev.

Utllysningen for *Yngre fremragende forskere (YFF)* i 2006 ble noe justert på basis av erfaringene etter første utlysning, der det ikke ble tatt hensyn til at kvinner og menn har ulike karriereløp relatert til alder. Stadiet for når en forsker er «ung» kan være noe ulikt for kvinner og menn ut fra livsløpsforskjeller, og fagspesifikke trekk produserer ulike koblinger mellom alder og det fremragende. Justeringen medførte klart bedre søkertilfang av kvinner i siste utlysning og langt bedre kjønns sammensetning i tildelingsgruppen.

Gjennomgang av resultater av disse virkemidlene vil gi oss ny kunnskap for utforming av fremtidige tiltak, også for andre virkemidler i vår portefølje.

Ønsket om bedre kjønnsbalanse ved tildeling av nye SFF, YFF og SFI reiser i tillegg dypere og prinsipielt interessante spørsmål knyttet til forholdet mellom kjønn og kvalitet i forskning.

Generelt, og spesielt i sammenheng med tunge, kvalitetsfremmende satsinger, har Forskningsrådet behov for en bredere drøfting og spesifisering av hvilke kvalitetskriterier som skal legges til grunn for tildelinger. Til nå er begreper om og kriterier for kvalitet frikoblet fra kjønn, kjønnnet defineres som prinsipielt irrelevant og kommer *i tillegg til* de kvalitetsvurderinger som foretas. Det er heller ikke uvanlig at kjønn og kvalitet ses kontrært; for stor vekt på likestillingshensyn oppfattes gjerne å gå på bekostning av kvaliteten. Håndteringen av likestillingshensynet i den innledende vurderingsprosessen for nye SFF illustrerer hvilke dilemmaer som oppstår når nye, og tilsynelatende ambisiøse politiske hensyn skal integreres, men hvor disse hensynene defineres som nettopp utenforliggende det som er hovedhensynet – nemlig kvalitet.

Det er behov for økt refleksjon og bevisstgjøring omkring ulike aspekter ved kvalitetsbegrepet og hvordan disse møter krav om likestilling og kjønns-sensitivitet i forskningen.

Forskningsrådet vil:

- > Styrke dialogen med institusjoner og forskningsmiljøer om likestilling når det gjelder rekruttering, forskningsledelse osv
- > Utvikle og konkretisere tiltak som bygger opp under institusjonenes egne mål og ambisjoner
- > Innføre krav til likestillingsplaner i satsinger og programmer
- > Integre kjønnsdimensjonen i tiltak knyttet til MNT-satsingen
- > Identifisere styrker og svakheter ved implementeringen av likestillingshensyn i satsinger som SFF, SFI og YFF. Erfaringene oppsummeres og synliggjøres innad og utad og skal ligge til grunn for revisjon og eventuelt forbedret innsats, samt mulig overføringsverdi til andre satsinger
- > Iverksette en bredere gjennomgang/utredning av kriterier for og begreper om forholdet mellom kjønn og kvalitet
- > Tilse at prinsippet om 40/60 prosent kjønnsfordeling i styre, komiteer og utvalg gjelder *alle* rådgivende organ, komiteer osv

Kjønnspektiver i forskning

Mål

Forskningsrådet skal bidra til integrering av kjønnspektiver i forskning ved opprettelse av nye programmer og satsinger og i pågående virksomhet.

Begrunnelse

Vi lever i en kjønnert verden. Kjønn er et sentralt organiserende prinsipp i samfunnet, det eksisterer biologiske og sosiale forskjeller, og god forskning må ta hensyn til dette.

En gjennomgang av store prosjekter i SRP utført av *Women and Science Unit* under Europakommisjonen, viser tydelige forskningsmessige svakheter for eksempel innen medisinsk forskning som følge av at kjønnsdimensjonen ikke var godt nok ivaretatt.

I en norsk sammenheng kan det også være forskningsfelt hvor kjønnsdimensjonen har relevans og betydning, uten at dette reflekteres eller tas tilstrekkelig hensyn til i Forskningsrådets programvirksomhet. Som et første skritt til mer kunnskap om dette, vil en kartlegging av hva som faktisk finnes av eksplisitt kjønnsrelevant forskning og kjønnspektivering i de pågående programmer

og prosjekter som Forskningsrådet støtter være nyttig.

Forskningsrådet bør oppjustere egen politikk i tråd med gjeldende praksis i EU, ved å stille krav til søkere om å reflektere over mulige kjønnsdimensjoner i forskningsprosjektet. Ved opprettelse av programmer og satsinger skal mulige kjønnspektiver også reflekteres. Likeledes bør denne dimensjonen på en systematisk måte inngå i programevalueringene.

Det har tidligere vært foreslått at Forskningsrådet setter av egne midler for å stimulere til økt kjønnspektivering gjennom en egen incentivpott, for slik å gjøre det mulig å studere kjønnspektiver i programforskning der dette ikke er integrert i utgangspunktet. Dette forslaget bør vurderes for å bidra til at kjønnspektiver blir trukket inn i den faglige utformingen av et

program. Hovedutfordringen må være å tilrettelegge for og stimulere til økt integrering av kjønnspektiver i Forskningsrådets programmer og satsinger.

Forskningsrådet vil:

- › Kartlegge kjønnsrelevant forskning og kjønnspektiver i pågående programmer og satsinger og andre virkemidler
- › Innføre krav om å reflektere kjønnsdimensjonen ved opprettelse av nye programmer og satsinger. Kjønnndimensjonen skal også inngå i evalueringen
- › Vurdere egen incentivpott for kjønnspektivering for igangværende programmer og satsinger

Intern organisering

Mål

Forskningsrådet skal organisere arbeidet med likestilling og kjønnsperspektiver i forskning som en felles og gjennomgående oppgave for hele organisasjonen.

Begrunnelse

Kjønn og likestilling representerer temaovergripende og gjennomgående perspektiver og oppgaver for alle enheter i Forskningsrådet. Dette premisset må ligge til grunn for den organisatoriske forankringen og hvordan enhetene arbeider med disse spørsmålene. Det overordnede ansvaret ligger hos Forskningsrådets øverste ledelse, mens det utøvende ansvaret også må ligge hos de fagavdelinger og enheter som blir berørt av ulike utviklingsoppgaver og tiltak innen feltet. Ressursbehov og organisering må vurderes i sammenheng.

I første omgang er det behov for å styrke koordineringsfunksjonen og faglig kompetanse i administrasjonen. At koordineringsfunksjonen er lagt til én fagavdeling, fordrer en struktur av faglige nettverk på tvers av divisjoner og fagavdelinger. Arbeidsmåtene for dette bør gjennomgås og fornyes.

En tydeligere vektlegging av koordineringsfunksjonen, og større trykk på integrering, vil medføre at også andre divisjonsstyrer enn Divisjonsstyret for vitenskap bør bli involvert i vedtaksprosesser.

Forskningsrådet vil:

- > Foreta en vurdering av intern organisering og ressursbehov knyttet til arbeidet med likestilling og kjønnsperspektiver i forskning
- > Etablere operative og tverrgående prosjektgrupper knyttet til avgrensede oppgaver for å utvikle tiltak og styrke Forskningsrådets innsats når det gjelder likestilling og kjønnsperspektiver i forskning
- > Parallelt iverksette tiltak for kompetanseheving i administrasjon, fagkomiteer og programstyrer

En moderne likestillingsprofil

Mål

Forskningsrådet skal styrke sin likestillingsprofil.

Begrunnelse

I tillegg til aktiv innsats for å styrke integreringen av likestillings- og kjønnsperspektivet i Forskningsrådets virksomhet generelt, er det viktig at Rådet synliggjør og markerer seg som en moderne organisasjon på likestillingsfeltet. Betydningen av «flaggprofilering», noe å holde opp, noe å være stolt av og knytte felles identitet til, bør ikke undervurderes. Universitetene har sine mentorprogrammer som positive identitetsskapere og likestillingsmarkører. NHO har høy profilering av sitt prosjekt *Female future*. Den positive valøren ved disse prosjektene gir eierskap og stolthet.

Forskningsrådet trenger å styrke egen innsats på feltet generelt og framstå normativt tydeligere utad. I den sammenhengen bør det utvikles ideer for et «faneprojekt». Det bør arbeides med å styrke profileringen innad og utad, på nett og i andre sammenhenger.

Årlig statistikkproduksjon, som i større grad synliggjør kjønnsfordelinger på alle fagfelt, vil gi signal om at Forskningsrådet er opptatt av disse spørsmålene.

Forskningsrådet vil:

- > Samarbeide med KILDEN om å styrke Forskningsrådets formidlingsprofil på kjønn og likestilling
- > Styrke kjønnsprofilen i årlig statistikkproduksjon og gjøre denne eksternt tilgjengelig på nett
- > Utvikle ideer for iverksetting av et «faneprojekt» for Forskningsrådet

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26

Postboks 2700 St. Hanshaugen

N0-0131 Oslo

Telefon: +47 22 03 70 00

Telefaks: +47 22 03 70 01

post@forskningsradet.no

www.forskningsradet.no

Mars 2009

ISBN 978-82-12-02650-6 (trykk)

ISBN 978-82-12-02651-3 (pdf)

Opplag: 600

Trykk: 07 Gruppen AS

Design: Agendum See Design

Foto: Shutterstock, Scanpix (s. 8),

Forskerfabrikken (s. 2)